

Ami az életet élhetővé teszi

Hannes Böhringerrel beszélget Ronald Berg

✚ **Ronald Berg:** *Mi a szerepe egy művészeti főiskolán az olyan filozófusnak, amilyen Ön?*

✚ **Hannes Böhringer:** Természetesen nem kerülhetem el az esztétika klasszikaival való foglalkozást. Ám azt hiszem, hogy egy művészeti főiskolán a diákok a filozófiát és a művészetet közeli szomszédoknak tartják. Ez abban a tényben is megmutatkozik, hogy a katalógusukba inkább egy filozófustól, mintsem egy művészettörténéstől kérnek írást. Ez valószínűleg abból ered, hogy a művészek szeretnék némileg megőrizni a szabadságukat a művészettörténettől. A művész szívesen hallaná a filozófiától, hogy tevékenysége egyfajta párhuzamban áll annak megismerésre, igazságra és lényegre irányulásával.

✚ *Mi az alapja ennek a rokonságnak?*

✚ A filozófiát a művészet arra emlékezteti, hogy maga is művészet, hiszen lényegesen különbözik az egyetemeken tanított tudományoktól. Alapjában meglepő, hogy egyáltalán van még filozófia, egy antik intellektuális divat, amely kérdéseket vetett föl, melyek kedvelté váltak. Ezekre a kérdésekre máig nem született egyértelmű és végérvényes válasz. A filozófiát még mindig magukkal cipelik az egyetemek, mint valamiféle tiszteletreméltó, régimódi rekvizitumot. Ám a művészeti főiskolákon – legszívesebben azt mondanám – adekvát módon érzékelik: nevezetesen olyasfajta művészetként, amely a nyelv segítségével fogalmak, találó képek és tényállások keresésére indul.

✚ *A saját tevékenységét filozofálásként, vagy inkább a filozófia vagy a filozófiatörténet tanításaként írná le?*

✚ Egy olyan német hagyományban állok, melyet hermeneutikának neveznek. E szerint az egyiket nem lehet elválasztani a másiktól. Csak amennyiben újra meg újra foglalkozunk a fontos filozófiai szövegekkel, kerülünk bele a filozofálásba. Hogy aztán miként néz ki valakinek a saját írásműve, másodrendű kérdés.

Akárcsak az, hogy van-e benne sok lábjegyzet, vagy megoldja kifejezett utalások nélkül. Filozofálni azt jelenti, hogy jelenvalóvá tenni a hagyományt és önmagát megtalálni.

✚ *Tehát újra kérdéseket felvetni? Ha a filozófia ebben egyezik a művészettel, mi különbözteti meg tőle?*

✚ A filozófia a nyelvből indul ki. Ezért aztán örültem annak, hogy az utóbbi berlini Beuys-kiállításon azt olvastam: Beuys is azt mondta, hogy a nyelv hívja elő belőle a képeket, amelyekkel aztán a művészetében foglalkozik. Ugyanígy csinálom én is. A képtudományról szóló mostani diskurzus, mely szerint a képek világában élünk, és a művészetnek is képekkel van dolga, nem veszi észre, hogy a legfontosabb képeket mintha a nyelv hívná elő; olyan képeket, amelyek nem is láthatóak, és amelyeket aztán a vászonra vagy a képernyőre vetítenek. A német idealizmusban és a romantikában egyöntetű vélemény volt, hogy a művészet megismerő eszközként túlszárnyalta a filozófiát. Amire ugyanis a filozófia már nem képes – nevezetesen metafizikai megismerésre, visszamenni az első okokra és kezdetekre, Istenről, szabadságról és halhatatlanságról valamit mondani –, az a művészet, költészet és zene feladatává vált.

☉ *Akkor térjünk vissza az eredethez, hisz a görögöknél a művészetet technének nevezték, és ez az istenek adománya volt.*

☉ A techné tudományt is jelenthet – itt folyamatos az átmenet. A német művészet (Kunst) szónak is megvan a története. Ehhez tartozik a fortély, az elmeél, a vicc (Witz), ami a művészetben máig fontos szerepet játszik, az ingeniózus, a konceptuális. Ebben a megismerés úgy csúcsosodik ki, hogy nehézkedése megszűnik és öröm lesz konceptuális rejtélyességének megfejtése. Ez a fortély, a vicc, és ennek van köze a bölcsességhez, a *sophiához*, a filozófiához.

☉ *E szerint a tudás rokonságban áll fortéllyal?*

☉ Természetesen. (Nevet)

☉ *Ha kezdetben a görögök a techné és sophiát, ill. filozófiát két elkülönült szféraként írták le, akkor ez kétszáz éve, a művészet autonómiájának posztulálása óta hasonló. Egészen odáig, hogy művészet és filozófia – mint mondja – rokonságot ápolnak. Vajon a művészetben egy új üdvtant látnak-e az emberek?*

☉ A művészek kokettálnak a közönség feltevéseivel és igényeivel. A 19. századtól a művészet művészetvallássá válik, a kereszténység pótlékává: meghallgatják a Máté-passiót egy vasárnapi templomba menés helyett.

A művész üdvhozó szerepbe kerül, ahogy azt Beuys alakította. De a művészeknek ez a terhükre is van. Ez egyfelől érdekessé teszi őket, másfelől nem akarnak ebbe a szerepbe merevedni.

☉ *Mit akarnak a művészek?*

☉ Fordítva tenném föl a kérdést: mit akarunk a művészettől, mi érdekel minket? Minket, akik félműveltek vagyunk és múzeumba megyünk? Egyszer adva van a készítés a művészetvállalás felé, mely nagy mértékben kötetlen, nagyfokú a kötetlensége.

A kereszténység hittételek elismerését jelenti, a művészet nem kíván ilyet. Itt Monet egyenrangú Brancusival vagy Hodlerrel. Ez egy valódi vallásban nem volna lehetséges.

☉ *De azért úgy gondolja, hogy Monet vagy Hodler választ adhat sok olyan kérdésre, amit mi mindnyájan felteszünk?*

☉ Igen, a művészet egyrészt mindnyájunkban vallásos várakozásokat kelt, másfelől súlytalan társasági fecseleként funkcionál: „láta már ikszipszilón legújabb kiállítását, és mit szól hozzá?” Feltűnő, hogy a gazdag emberek mostanában kidobják az antikvitásokat. Korábban biedermeier bútort gyűjtöttek, most a kortárs művészet lép ennek helyébe. Hogy miért? Csak találgatni tudok: mostanában egyszerűen a társasági élethez tartozik, hogy valaki tudja, kicsoda Neo Rauch vagy Daniel Richter. És aztán valami ilyesmit raknak föl a falra. Itt kevésbé művészetvallásról, sokkal inkább társadalmi megkülönböztetésről és odatartozásról van szó. Csak az a kérdés, milyen áron, ki, milyen művészetet szerzett meg. A művészet ilyen esetekben megint azzá válik, ami mindig is volt – nevezetesen társadalmi díszítménnyé.

☉ *Miért van az, hogy a művészetet egyre magasabb társadalmi értékelése közepette egyre inkább be is kebelezik – státusszimbólum, pótvallás, tőkebefektetés lesz, mindenestre nem érvényesülhet már olyasvalamiként, aminek még Heidegger tekintette: a dolgok lényegét kifejező dolognak?*

☉ Ki értékeli nagyra? Az a benyomásom, hogy a modern óta a művészet kezelésére egy ciklus jellemző: kezdetben a lelkes rajongók vannak, aztán jönnek a fontoskodók, a szellemdús művészettheoretikusok, végül pedig sokan mások, némi pénzrel a zsebükben. Amikor a düsseldorfi akadémián beleszerettem a kortárs művészetbe, az intellektuelek körében magasabbra értékelték a művészetet. Azok, akik akkor a kortárs művészet felé fordultak, ma más jelenségek: az internet vagy az új médiumok iránt érdeklődnek. A filozófia ma alig foglalkozik művészettel. Ezt magamon veszem észre: azzal arányosan, ahogy a művészet inflatorikus győzelmi menetbe kezdett, egyre kevesebb jut róla eszembe. Lévén valamiféle szociológikum, mivel a művészet szociológikus jelenséggé látszik válni. A mai kortárs művészetben már nem megismerést és igazságot keresnek, mint ahogy ez az ötvenes és hatvanas években történt. A művészet győzelmi menetért intellektuális trivializálódással fizet.

☉ *A művészet ellaposodása talán abból is ered, hogy a művészeti avantgárd-paradigma elhasználódott?*

☉ A klasszikus avantgárdban a művésznek mítikus szerepe volt. Ez majdhogynem üdvtörténeti koncepció volt: egy új világot kell felépíteni. Ez az utópikus impulzus fontos volt, és e mozzanat nélkül nem érthető meg a modern. Egyáltalán – az új jelentése is csak ebből a nézőpontból válik érthetővé. Amint elvész ez az utópikus perspektíva, akkor nem is tudni, mihez lehet kezdeni az újjal. Ekkor az új pusztává válik. Ma egy posztmodern helyzetben vagyunk. A művészek azt remélték, hogy egy új világot építenek; amit elértek, nem más, mint hogy a világot mindegyre újra díszítik.

☉ *Személy szerint mi érdeklí a művészetben?*

☉ Nagyon szubjektív módon járok el. Ha egy művész megkérdezi, hogy írnék-e a valamit a katalógusába, akkor keresek valami olyat a művei között, ami szár-

nyakat ad ahhoz, hogy saját utamon továbbmenjek. Aztán nem annyira a műtárgyról írok valamit, hanem inkább olyasmit, ami egy ponton találkozik a művel, a homály pillanatnyi világosodásának pontjában. Tehát megismerés, igazság, ha tetszik.

⊕ *Igazság – ez egy nagy szó. Van erre bizonyítéka is?*

⊗ Nincs. A nagy dolgokat egyébként sem lehet bizonyítani. Korábban azt mondtam volna a művészethez fűződő viszonyomra: megismerés-érdeklődés. Ma azt mondom: azon vagyok, hogy az olyan fontos dolgok nehézsége, mint a megismerés, bölcsesség és igazság könnyűvé váljék. A könnyűség persze nem lenne teljesítmény, ha nem állnának mögötte nagy súlyok, ha nem egy fontos és súlyos dolog kezeléséről lenne szó, amin az elmésség könnyít.

⊕ *Akkor tehát a művészet: Nehéz dolgokat úgy kezelni, mintha könnyűek volnának. Szinte úgy, mint a cirkuszban a zsonglörködés?*

⊗ Azzal a különbséggel, hogy ez a cirkuszi zsonglörködéstől eltérően vezet valamire.

⊕ *Azaz a megismerés irányába?*

⊗ A megismerés mindig folyamat és állapot, út és megérkezés egyben. Az antik filozófia nyelvén: derű és egyúttal felderülés a panaszon és rémületen, de a nevetésen keresztül is. Ennek során mindig hagyom, hogy a kortárs művészet megmozgasson és tanítson.

⊕ *Kérdés, hogy miért foglalkozik néhány ember művészettel, hiszen senki sem kényszeríti őket. Nem valamilyen neurotikus kényszer munkál a művészetcsinálásban? Nem ahhoz fogható ez, ami a pszichoanalízisban történik a pácienssel, akit az analízis világosít föl a lelki élet struktúráiról? Freud ilyen esettanulmányokon vette bonckés alá mindannyiunk tudattalanját.*

⊗ A pszichológiának mindig gondja volt a művésszel. A művész-pszichológia a zsenikultusz végén áll. Az elején a zseni valamiféle isteni lény, aztán démonizálják, és végül patológizálják. Azt gondolom, hogy ez nem visz tovább. A művészeti főiskolán az tűnt föl, hogy csak nagyon kevesekre jellemző a kifejezési kényszer. A legtöbben művésszé szocializálódnak. A művészeti főiskolán a diákok más magatartást vesznek föl – és művésszé válnak.

⊕ *Amit a művészeti főiskola példáján jellemzett, azt jelenti, hogy a keretfeltételek rendkívül fontosak a művészet számára. Ma szinte senki sem merészeli az igazságot a művészettel kapcsolatban szóba hozni. Hogyan ismerhető meg egy műtárgy igazsága?*

⊗ Ez nem úgy értendő, mintha az igazság egy áru volna, ami a polcon áll. Ja igen, most megtaláltam! Ez az a müzli, amire igazság van ráírva. Nem így értendő; az igazság szubjektív. Nem mindenki jut ugyanarra a következtetésre, ha lát egy képet, olvas egy verset. Ennyiben minden lebegő marad, ahogy a művészet mindig lebegésben van, hogy nem áltatás-e, ahogy ezért már Platón is kárhoztatta. Ebben a lebegő állapotban – könnyűség! – azonban a művészet telibe találhatja az embert. Mindegy, milyen szabályok, stílusok vagy koncepciók közeppette lép föl a művészet, az igazságpotenciálja megmarad. A művészet és a filozófia a maga módján próbál evidenciákat létrehozni.

⊕ *Ezek szerint ön kitar a művészet metafizikája mellett?*

⊗ Ha az ember filozófiával foglalkozik, akkor ez nem vethető el. Ha ugyanis feladja a metafizikát, végül csak szociológia és pszichológia marad, amelyek ugyan magyarázzák a művészet kísérő jelenségeit, de a velejével nem birkóznak meg. De felteszek egy ellenkérdést: mibe kerül az, ha lemondunk az igazságról? Nem azt mondom, hogy van igazság, hanem azt mondanám Pascallal, hogy fogadok rá. Az ezzel járó bevetés során sok olyasmi felmerül, ami az életet élhetővé teszi. Mi emberek olyan lényeknek látszunk, akik előnyben részesítik a biztonság szerencsejátékát. Mivel csak ez a szerencsejáték egzisztenciálisan érint minket, mivel érezzük, hogy itt valaminek tétje van, mivel itt alapjában véve saját életünket kell bevetnünk. Ha ezt nem tesszük, unalmas az életünk. És ennyiben itt fennáll egy titkos rokonság művészek és filozófusok között, mivel tevékenységük során nagy a tét. Ez azonban azt is jelenti, hogy mindig ki vannak téve annak a veszélynek, hogy nevetésgessé teszik magukat: „Micsoda? Az igazságról beszél? Mit jelentsen ez? Annak már rég búcsút mondtunk! Már rég lejárt a szavatossága!” (nevet) A filozófia művészete nem valami új csinálásában és régi teher levetésében áll, hanem egy új tónus meglelésében, amivel az elviselhetetlenné és ezáltal hamissá váltakat újra felfedezhetővé és igazolhatóvá lehet tenni.

Tillmann J. A. fordítása

Kunstforum 2009/195. 405. o.

[http://www.artcontent.de/kunstforum2/Kunstforum_](http://www.artcontent.de/kunstforum2/Kunstforum_Gespraech.asp?m=644&pid=8555&artikel=195703)

[Gespraech.asp?m=644&pid=8555&artikel=195703](http://www.artcontent.de/kunstforum2/Kunstforum_Gespraech.asp?m=644&pid=8555&artikel=195703)